

Historický vývoj presumpce nevinny

Timon Svoboda

*Právnická fakulta, Univerzita Karlova
Kontaktní e-mail: timonsvoboda@gmail.com*

Historical Development of the Presumption of Innocence

Abstract:

The article provides a comprehensive overview of the historical development of the presumption of innocence, the basic principle of criminal proceedings and basic human right, from ancient times to its first explicit anchoring on the territory of Czechoslovakia in the 1950s. It shows that the roots of the presumption of innocence can be found in antiquity, especially in Roman law. In the medieval inquisitional procedure, this principle was suppressed, only to be rediscovered later for continental Europe as a result of the inspiration of the English criminal process and enshrined in particular in the French Declaration of the Rights of the Citizen of 1789, from where it spread further. On the territory of Czechoslovakia, its first explicit establishment took place, surprisingly, in the 1950s, which are associated with the denial of the rights of non-compliant persons.

Keywords: presumption of innocence; basic principles of criminal procedure; human rights; Cesare Beccaria; František Storch; Magna Carta Libertatum; the French Declaration of the Rights of Man and of the Citizen

Klíčová slova: presumpce nevinny; základní zásady trestního řízení; lidská práva; Cesare Beccaria; František Storch; Magna Charta Libertatum; francouzská Deklarace práv člověka a občana

DOI: 10.14712/2464689X.2023.10

Presumpce nevinny je pojem často skloňovaný mezi odborníky i laiky. V důsledku jejího výslovného zakotvení v mezinárodních smlouvách a v ústavních v předpisech se jí zabývá Evropský soud pro lidská práva i Ústavní soud. Stává se předmětem vášnivých teoretických diskusí u nás i v zahraničí a bývá považována za jednu z nejstarších právních zásad.¹ Domnívám se, že znalost historického vývoje této zásady je významná pro pochopení její podstaty, v české literatuře však nelze dohledat ucelený výklad v tomto směru.²

Většina domácích publikací, týkajících se presumpce nevinny, se při popisu historického vývoje tohoto institutu omezuje na zmínění římskoprávní zásady *praesumptio boni viri* a zakotvení presumpce nevinny ve francouzské Deklaraci práv člověka a občana z roku 1789. Některé zdroje sice doplňují zmínku o anglické Velké listině práv z roku 1215, další aspekty historického vývoje této zásady však často pomíjejí, ač jsou pro pochopení významu presumpce nevinny stejně důležité.

Cílem tohoto článku je poskytnout ucelený výklad o historickém vývoji zásady presumpce nevinny od starověku po její první výslovné zakotvení na našem území v 50. letech minulého století. Základní osnova článku je vystavěna na klasickém díle Františka Storchy „Řízení trestní rakouské“³ a popisuje uplatnění zásady presumpce nevinny v jednotlivých kapitolách historického vývoje trestního řízení.

1. Myšlenkové základy presumpce nevinny

Presumpce nevinny znamená, že obviněný je považován za nevinného, dokud jeho vina není prokázána zákonným způsobem.⁴ Z presumpce nevinny vyplývá několik specifických pravidel trestního řízení, zejména pravidlo, že obviněnému musí být vina prokázána, že v pochybnostech je třeba rozhodnout v jeho prospěch (*in dubio pro reo*) a že s obviněným musejí orgány činné v trestním řízení objektivně jednat jako s nevinným.⁵

Presumpce nevinny je základní zásadou trestního řízení a rovněž základním lidským právem, které je nejen součástí práva na spravedlivý proces, ale také součástí práva na ochranu osobnosti. Vzhledem ke své různorodé povaze je presumpce nevinny popisována z různých pohledů.

Všeobecně je přijímán charakter presumpce nevinny popsán Dagmar Císařovou, podle níž je presumpce nevinny procesním pravidlem, které zabezpečuje objektivní postoj k obviněnému v průběhu celého trestního procesu, je zárukou dodržování zákonnosti a je způsobem zabezpečení zjišťování objektivní pravdy v trestním řízení, neboť stanoví povinnost úplně a nepochybně prokázat vinu obviněného, kterého zároveň chrání před nedůvodným postihem.⁶

¹ KAŠČÁK, D. Teoretické východiska uplatňovania zásady prezumpcie nevinny a jej nadnárodná úprava. *Justičná revue*, 2019, roč. 71, č. 6–7, s. 696.

² Kvalitně zpracovaný výklad lze nalézt v rigorózní práci Jiřího Kose z roku 2007, ani tento však není úplný. Viz KOS, J. *Presumpce nevinny*. Praha, 2007. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta. Vedoucí práce Rudolf Vokoun.

³ STORCH, F. *Řízení trestní rakouské*. Díl I. Praha: J. Otto, 1887.

⁴ Srov. např. čl. 6 odst. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

⁵ HERCZEG, J. *Média a trestní řízení*. Praha: Leges, 2013, s. 135 a násl.

⁶ CÍSAŘOVÁ, D. Princip presumpce nevinny. *Stát a právo*, 1964, č. 10, s. 127 a násl.

Carl-Friedrich Stuckenberg vyjádřil myšlenku, že presumpce nevinny je pravidlem stanoveným za účelem ochrany samotného trestního procesu, nikoliv pouze na ochranu individuálních práv jednotlivce. Proces je totiž v obecné rovině charakterizován jako postup směřující k vydání rozhodnutí, definovaný otevřeností svého výsledku. Pokud otevřenost výsledku v procesu chybí a smyslem je jen ospravedlnění předem pojatého závěru, nejedná se o proces, ale o rituál. Účelem presumpce nevinny je podle C.-F. Stuckenberga zachování otevřenosti výsledku procesu, čímž je chráněna jeho samotná podstata.⁷

Jednou z vůdčích osobností, které se otázkou presumpce nevinny ve svém díle zabývaly, byl Cesare Beccaria (1738–1794).⁸ Jeho významné dílo O zločinech a trestech vyšlo poprvé roku 1764 a obsahuje na svou dobu velmi pokrokové myšlenky. Při pozorném čtení Beccariova díla zjistíme, že otázku viny spojoval s odsuzujícím rozsudkem: „Nikdo nemůže se nazývatí vinným před rozsudkem soudcovým, aniž společnost může jemu odníti veřejnou ochranu, dokud není rozhodnuto, zdali porušil úmluvu, na základě které jemu ochrana byla poskytnuta.“⁹ C. Beccaria sice pojem presumpce nevinny nepoužíval, zabýval se ale různými aspekty, které podle současných názorů z presumpce nevinny vyplývají. V prvé řadě jde o otázku potřeby prokázání viny. C. Beccaria ve svém díle psal, že „nevinným, dle zákonů, jest každý, jehož zločiny nejsou dokázány“.¹⁰ Zabýval se také otázkou zacházení s obviněným. Jako humanista kritizoval zejména institut tortury, a to nejen pro jeho krutost, ale i pro jeho logickou nesmyslnost. V útrpném právu spatřoval porušení pravidla, že nikdo nesmí být nucen přispět k vlastnímu obvinění: „zdá se býti proti přírodě, aby obviněný sám sebe obviňoval“.¹¹ Odraz Beccariových myšlenek je patrný i z formulace presumpce nevinny v Deklaraci práv člověka a občana z roku 1789.

Dalším osvícenským myslitelem, o němž se často hovoří v souvislosti se zásadou presumpce nevinny, byl William Blackstone (1723–1780). Myšlenkový základ presumpce nevinny vyplývá z filozofického konceptu označovaného někdy jako Blackstonova formule, podle níž „je lepší nechat deset vinných uniknout, než nechat jednoho nevinného trpět“.¹² W. Blackstone tuto formuli ve svém díle použil ve vztahu k otázce presumovaných důkazů viny, k nimž je dle něj třeba přistupovat obezřetně. Uvedl případy, kdy došlo k odsouzení pro vraždu, ale později vyšlo najevo, že zavražděný je naživu a byl pouze nezvěstný.¹³ Blackstonova formule tak vyjadřuje základní myšlenku, o níž se presumpce nevinny opírá a vysvětluje nezbytnost zachovávání presumpce nevinny. Tato formule byla mnohokrát parafrázována a stala se maximou uznávanou v angloamerickém systému práva.¹⁴

⁷ STUCKENBERG, C.-F. Who is Presumed Innocent of What by Whom? *Criminal Law and Philosophy*, 2014, Vol. 8, No. 2, s. 308 a násl.

⁸ MULÁK, J. The principle of the presumption of innocence in the European and international context. In: *Czech yearbook of public & private international law = Česká ročenka mezinárodního práva veřejného a soukromého. Vol. 9*. Praha: Česká společnost pro mezinárodní právo, 2018, s. 200.

⁹ BECCARIA, C. *O zločinech a trestech*. Přel. SLÁDEČEK, J. Praha: Bursík a Kohout, 1893, s. 30.

¹⁰ Tamtéž, s. 30.

¹¹ Tamtéž, s. 27.

¹² BLACKSTONE, W. *Commentaries on the Laws of England in Four Books*. Vol. 2. Philadelphia: J. B. Lippincott, 1753, s. 587.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ STUMER, A. *The Presumption of Innocence: Evidential and Human Rights Perspectives*. Oxford: Hart Publishing, 2010, s. 3. Srov. též THAYER, J. B. The Presumption of Innocence in Criminal Cases. *The Yale Law Journal*, 1897, Vol. 6, No. 4, s. 187.

2. Starověk

Jednou ze složek presumpce nevinny je pravidlo, že vinu obviněného je třeba prokázat a že důkazní břemeno leží na obžalobě. Pravidlo, že žalobce nese důkazní břemeno, má své kořeny v antice. Zahrnoval je už jeden z prvních psaných zákoníků – Chamurapiho zákoník (babylonský zákoník datovaný do 18. stol. př. n. l., známý pro přísné tresty podle pravidla „oko za oko, zub za zub“).¹⁵ Ten čítal přes 280 článků, z nichž hned několik úvodních obsahovalo pravidla týkající se prokazování viny při obvinění ze zločinu. Tak například článek 3 stanovil, že „pokud někdo před staršími vznesne obvinění ze zločinu, a toto obvinění neprokáže, bude, jedná-li se o obvinění z hrdelního zločinu, usmrčen“.¹⁶ Z hlediska prokazování viny jsou zajímavé též články 9 až 12 Chamurapiho zákoníku, které pro prokázání zločinu požadují svědectví více svědků. Z nich vyplývá, že svědectví jednoho svědka bylo nedostatečné. Pokud ten, kdo obvinění vznesl, nepřivedl svědky, aby podali svědectví, překročil tím zákon a měl za to být usmrčen.¹⁷

Povinnost prokázat vinu obviněného je nejstarší a původní složkou presumpce nevinny. Je tomu tak proto, že původní trestní řízení probíhalo ve všech známých kulturách ve formách řízení sporného a bylo založeno na soukromé žalobě, neboť zločin byl považován za porušení individuálních práv jednotlivce.¹⁸

Někteří autoři nalézají kořeny presumpce nevinny v náboženských textech. V našem kulturním prostředí jde zejména o Bibli. Podle takových autorů je křesťansko-židovská kultura postavena na presumpci nevinny. Na podporu tohoto tvrzení uvádějí rozmluvu ze starozákonní knihy Genesis, v níž Abrahám žádá Hospodina o ušetření měst Sodomy a Gomory, nalezne-li v nich alespoň malé množství spravedlivých lidí.¹⁹ Tento příběh je tak některými autory vnímán jako vyjádření principu, že je lépe, aby více vinných uniklo trestu, než nespravedlivě odsoudit jednoho nevinného, který má odpovídat již citované Blackstonově formulaci.²⁰ Na základě tohoto příběhu ale podle mého názoru ještě nelze mít za prokázané, že křesťansko-židovská kultura je postavena na presumpci nevinny. V závěru uvedeného příběhu Hospodin nalezl pouze spravedlivého Lota, kterého i s jeho rodinou ušetřil, na rozdíl od stovek ostatních obyvatel obou měst.²¹ Hospodin tedy ušetřil osoby, o kterých bylo zjištěno, že jsou spravedlivé. Pokud by uvedený příběh měl odpovídat myšlenkám Blackstonovy formule (presumpce nevinny), měli by spíše být ušetřeni všichni ti, o nichž není postaveno nájisto, že jsou nespravedliví. Z toho důvodu neshledávám spojitost mezi principem vyjádřeným v Blackstonově formulaci a uvedeným starozákonním příběhem.

Je pravdou, že Starý zákon, obdobně jako Chamurapiho zákoník, obsahuje pravidla týkající se prokazování zločinu prostřednictvím svědků: „Nepovstane jen jediný svědek proti někomu v jakémkoli zločinu, v jakémkoli prohřešku a při jakémkoli hříchu, jehož

¹⁵ QUINTARD-MORENAS, F. The Presumption of Innocence in the French and Anglo-American Legal Traditions. *The American Journal of Comparative Law*, 2010, Vol. 58, No. 1, s. 110.

¹⁶ KING, L. W. – PEREIRA, P. J. S. (eds.). *The Code of Hammurabi*. [online]. Dostupné na: <<http://www.general-intelligence.com/library/hr.pdf>>. [cit. 26. 12. 2021].

¹⁷ O potřebě vícečetného svědectví pro prokázání viny hovořil i C. Beccaria a W. Blackstone. Srov. BECCARIA, *op. cit.*, s. 24. Dále srov. BLACKSTONE, *op. cit.*, s. 587. V dnešní době lze tuto myšlenku vysledovat v nálezů Ústavního soudu ze dne 22. 6. 2016, sp. zn. I. ÚS 520/16.

¹⁸ STORCH, *op. cit.*, s. 41.

¹⁹ Genesis 18. [online]. Dostupné na: <<http://biblenet.cz/b/Gen/18>>. [cit. 28. 12. 2021].

²⁰ KOUDELKA, Z. Předpoklad nevinny a důkaz viny. *Trestní právo*, 2016, č. 3, s. 2.

²¹ Genesis 19. [online]. Dostupné na: <<http://biblenet.cz/b/Gen/19>>. [cit. 28. 12. 2021].

se někdo dopustil. [...] Zjistí-li, že je to křivý svědek, že nařkl svého bratra křivě, učiníte jemu, jak on zamýšlel učinit svému bratru. [...] Život za život, oko za oko, zub za zub, ruka za ruku, noha za nohu.²² Tato pravidla se v mnohém podobají zákonům Babylonie (odkud ostatně Židé měli podle Starého zákona uprchnout). Vznesené obvinění bylo podle těchto pravidel nutné prokázat. Prokázání zločinu vyžadovalo svědectví více svědků. Za křivé svědectví hrozil trest, přičemž takový trest vykazoval stejnou přísnost, jako trest stanovený Chammurapiho zákoníkem (oko za oko, zub za zub). Tato starozákonní pravidla se nazývají zásadou odvety, která však má své místo až po náležitém vyšetření zločinu. Vzhledem k tomu, že svědectví mělo v tehdejší procesní roli, poskytoval zákon ochranu před nespolehlivostí tohoto důkazního prostředku požadavkem vícečetného svědectví.²³

Starozákonní pravidla platná pro řízení před soudy tedy sdílí společný základ s babylonskými zákony, pokud jde o prokazování viny. Z hlediska presumpce nevinny je kladné, že podle těchto pravidel pouhé obvinění nepostačovalo k odsouzení obviněného. To však vyjadřuje jen jednu ze složek zásady presumpce nevinny a neříká nic o dalších jejích aspektech, jako je zacházení s obviněným v průběhu trestního řízení. Určité kořeny presumpce nevinny lze tedy ve Starém zákoně spatřit, nelze z něj však dovodit všechny aspekty presumpce nevinny, jak ji známe dnes.

Shora uvedená starozákonní pravidla tedy spočívají na zásadě odvety, zatímco novozákonní filozofie spočívá v odpuštění.²⁴ Toto nové učení se proti starozákonnímu učení dokonce výslovně vymezuje: „Slyšeli jste, že bylo řečeno: ‚Oko za oko a zub za zub.‘ Já však vám pravím, abyste se zlým nejednali jako on s vámi; ale kdo tě uhodí do pravé tváře, nastav mu i druhou; a tomu, kdo by se s tebou chtěl soudit o košili, nech i svůj plášť.“²⁵ V tomto ohledu se tak křesťanské učení soustředí spíše na následek spáchaného činu než na proces jeho zjišťování, se kterým presumpce nevinny souvisí. Z hlediska křesťanské filozofie tak není podstatné považovat někoho za nevinného až do doby prokázání spáchaného skutku (protože hříšník je považován za vinného, aniž by byl odsouzen), ale odpustit takové osobě, i kdyby skutek spáchala, tedy oplácet zlo dobrem. Z toho vyplývá, že otázka skutečného spáchaní či nespáchaní činu a presumpce nevinny není v křesťanské filozofii potřebná, neboť toto učení se soustředí více na otázku následků viny než na posouzení viny jako takové. Zásada presumpce nevinny proto z této nauky samotné nevzešla. C.-F. Stuckenberg se domnívá, že hledání kořenů presumpce nevinny v Bibli má své základy až ve středověku, kdy některé pasáže z Bible byly interpretovány na podporu římskoprávní zásady *praesumptio boni viri*.²⁶ Tato zásada bývá mnohými autory považována za skutečný základ zásady presumpce nevinny.²⁷

²² Deuteronomium 19. [online]. Dostupné na: <<http://biblenet.cz/b/Deut/19>>. [cit. 28. 12. 2021].

²³ BIČ, M. *Starý zákon: překlad s výkladem. III, Čtvrtá a pátá kniha Mojžíšova. Numeri – Deuteronomium*. Praha: Církevní nakladatelství, 1974, s. 260 a násled.

²⁴ Matouš 6, 14–15. Cit. dle Matouš 6. [online]. Dostupné na: <<http://biblenet.cz/b/Matt/6>>. [cit. 28. 12. 2021].

²⁵ Matouš 5, 38–40. Cit. dle Matouš 5. [online]. Dostupné na: <<http://biblenet.cz/b/Matt/5>>. [cit. 28. 12. 2021].

²⁶ STUCKENBERG, C.-F. *Untersuchungen zur Unschuldsvermutung*. Berlin: Walter de Gruyter, 1998, s. 11, 430. Cit. dle KOS, *op. cit.*, s. 19 a násled.

²⁷ Srov. např. MULÁK, *op. cit.*, s. 199; FENYK, J. – CÍSAŘOVÁ, D. – GRÍVNA, T. a kol. *Trestní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 113; HERCZEG, *op. cit.*, s. 133.

Stejně jako v jiných kulturách, rovněž ve starověkém Římě byl trestní proces postaven na soukromé žalobě.²⁸ Důkazní břemeno nesl žalobce v souladu s pravidlem, že „důkaz musí podat ten, kdo tvrdí, nikoli ten, kdo popírá“.²⁹ Stejně jako Chamurapiho zákoník a Starý zákon obsahovaly i římské právo sankční normy pro případ, že se žalobci nepodařilo prokázat žalovaný zločin. *Codex Theodosianus* (sbírka císařských konstitucí publikovaná roku 438 n. l.) například stanovil žalobcům povinnost prokázat zločin, a to na vlastní nebezpečí žalobce v případě zjištění, že žaloval nevinného.³⁰

Jak bylo uvedeno, zásada presumpce nevinny vyplývá z obecnější romanistické zásady *praesumptio boni viri* (předpoklad řádného člověka), podle které „dokud není prokázán opak, je třeba předpokládat, že každý jednotlivec bude jednat čestně“³¹ a která je dodnes užívána zejména v oblasti veřejného práva. Římské trestní právo myšlenkově vycházelo ze zásad, z nichž presumpce nevinny čerpá. Již Zákon dvanácti desek (soubor římského obyčejového práva z poloviny 5. stol. př. n. l.) zakazoval usmrtit člověka, aniž by byl odsouzen,³² přičemž z každého rozsudku a trestu bylo možné se odvolat.³³ V těchto normách lze spatřovat jeden z aspektů presumpce nevinny, kterým je její časová působnost ohraničená pravomocným odsuzujícím rozsudkem. Dále bylo stanoveno, že „lépe je ponechat zločin bez trestu, než odsoudit nevinného“,³⁴ že „pro pouhé podezření nesmí být nikdo odsouzen“³⁵ a že „v trestních záležitostech musí být důkazy nad slunce jasnější (naprosto nesporné)“.³⁶ Římské trestní právo tedy umožňovalo odsouzení pachatele trestného činu jen na základě důkladně provedené vyšetřování a jen na základě zvlášť přesvědčivých důkazů.³⁷ Vina obviněného musela být stejně jako v Babylonii prokázána svědectvím více ro svědků.³⁸ V případě pochybností byla výhoda na straně obviněného,³⁹ což souviselo s pravidlem, že „žalovaní mají více výhod než žalobci“.⁴⁰

Shora podaný výklad dokládá, že římské právo požadovalo prokázání viny obviněného, kladlo důkazní břemeno na žalobce a znalo i určitou formu zásady *in dubio pro reo*.⁴¹ Vycházelo z maximy, že je lepší nechat viníka uniknout trestu než odsoudit nevinného. Mohlo by se tedy zdát, že presumpce nevinny skutečně vznikla ve starověkém Římě. Zásada presumpce nevinny nicméně obsahuje ještě jeden aspekt, bez něhož by nebyla tím, čím

²⁸ STORCH, *op. cit.*, s. 46.

²⁹ D. 22, 3, 2 (Paul. 69 *ad ed.*). Cit. dle BARTOŠEK, M. – ZPĚVÁK, K. (eds.). *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 422.

³⁰ C. Th. 6, 29, 1. SKŘEJPEK, M. – KINDL, V. – ŠEBOR, V. *Prameny římského práva: Fontes iuris romani*. Vydání 2. Praha: LexisNexis, 2004, s. 181.

³¹ Nález Ústavního soudu ze dne 11. 2. 2020, sp. zn. Pl. ÚS 4/17.

³² Tab. 10, 6. SKŘEJPEK, M. – KINDL, V. – ŠEBOR, V., *op. cit.*, s. 47.

³³ Tamtéž, s. 51.

³⁴ D. 48, 19, 5pr. (Ulp. 7 *de off. procons.*). Cit. dle BARTOŠEK – ZPĚVÁK, *op. cit.*, s. 405.

³⁵ Tamtéž, s. 431.

³⁶ Cod. Iust. 4, 19, 25. Cit. dle KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 350.

³⁷ QUINTARD-MORENAS, *op. cit.*, s. 111.

³⁸ Cod. Iust. 4, 20, 9, 1. Cit. dle BARTOŠEK – ZPĚVÁK, *op. cit.*, s. 432.

³⁹ QUINTARD-MORENAS, *op. cit.*, s. 112.

⁴⁰ D. 50, 17, 125 (Gai 5 *ad ed. provinc.*). Cit. dle KINCL – URFUS – SKŘEJPEK, *op. cit.*, s. 271.

⁴¹ Tato „často citovaná zásada se najde již v Digestech (např. 44, 7, 47 – Paulus), její formulace však pochází až ze 16. století od milánského právníka Aegidia Bossia.“ Viz KINCL – URFUS – SKŘEJPEK, *op. cit.*, s. 350.

skutečně je, tj. procesní zárukou objektivního přístupu k obviněnému. Presumpce nevinny zakazuje užití takových prostředků vůči obviněnému, které nejsou zcela nezbytné vzhledem ke konkrétní fázi řízení a vzhledem k tomu, že obviněný dosud nebyl odsouzen. Otázkou tedy je, zda římské právo takové záruky obviněnému poskytovalo. Až při kladném zodpovězení této otázky by bylo možné tvrdit, že presumpce nevinny skutečně nalézají své základy ve starověkém Římě.

Až na výjimku stíhání pro zločin velezrady měli obvinění zachována svá práva, mohli například spravovat svůj majetek a pořizovat závěť. Vůči obviněným ve vazbě římské právo zakazovalo jakékoliv kruté zacházení a obvinění mohli být z vazby propuštěni na kauci.⁴² Vazba měla „sloužit k bezpečnému zajištění lidí, a ne k jejich trestání“.⁴³ V římském právu rovněž platilo, že „je nedůvodné svléct osobě oblečení, když je vsazena do vězení, dokud jí nebyl uložen trest“.⁴⁴ Toto pravidlo mělo zamezit dehonestaci obviněného, který měl být v průběhu procesu oděn stejně jako nevinná osoba.

Z hlediska záruk daných obviněnému je dalším aspektem presumpce nevinny i právo nevypovídat a právo neobviňovat sám sebe.⁴⁵ Římskoprávní doktrína se k mlčení obviněného stavěla takto: „Kdo mlčí, ještě se nepřiznává: avšak je přesto pravda, že nezapírá.“⁴⁶ Toto pravidlo neposkytuje jasný obraz o právu obviněného mlčet. Na jednu stranu je stanoveno, že mlčení není přiznáním, a tedy není důkazem viny. Na druhou stranu však, mlčí-li někdo, pak nezapírá. Není proto zřejmé, zda měl obviněný povinnost před soudem popírat vinu a zda pouhé mlčení obviněného mělo nějaké důsledky. Částečnou odpověď lze najít v anekdotě sepsané římským historikem Ammianem Marcellinem, kdy na otázku, zda by mohl vůbec někdo být shledán vinným, pokud by stačilo obvinění popírat, císař Julianus odpověděl: „Mohl by být někdo shledán nevinným, pokud by stačilo jej obvinit?“⁴⁷ Mlčení obviněného tedy nebylo důkazem viny.

Lze shrnout, že římské právo kromě požadavku prokázání viny obviněného upravovalo i další aspekty presumpce nevinny, týkající se zacházení s obviněným v průběhu trestního procesu. Na druhou stranu je třeba dodat, že římské právo znalo institut, který i v pozdějších dobách omezoval požadavky vyplývající z presumpce nevinny. Tím byl institut tortury, který se v císařské době užíval nejen proti obviněným, ale dokonce i vůči svědkům.⁴⁸ Byl to právě institut tortury, který v pozdější době znemožňoval plné uplatnění presumpce nevinny, což bylo předmětem Beccariovy kritiky.⁴⁹

⁴² QUINTARD-MORENAS, *op. cit.*, s. 112 a násl.

⁴³ D. 48, 19, 8, 9 (Ulp. 9 *de off. procons.*). Cit. dle SCOTT, S. P. *The Digest or Pandects of Justinian*. [online]. Dostupné na: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/digest_Scott.htm>. [cit. 08. 01. 2022].

⁴⁴ D. 48, 20, 2 (Callist. 6 *de cogn.*). Cit. dle SCOTT, *op. cit.*

⁴⁵ Srov. odstavce 24 a 25 preambule směrnice Evropského parlamentu a Rady 2016/343/EU ze dne 9. 3. 2016, kterou se posilují některé aspekty presumpce nevinny a právo být přítomen při trestním řízení před soudem. In: Úřední věstník, L 65, 11.3.2016, s. 1–11.

⁴⁶ D. 50, 17, 142 (Paul. 56 *ad ed.*). Cit. dle SKŘEJPEK – KINDL – ŠEBOR, *op. cit.*, s. 273.

⁴⁷ Ammianus Marcellinus, *Res Gestae* 18, 1, 4. Cit. dle STUMER, *op. cit.*, s. 2.

⁴⁸ STORCH, *op. cit.*, s. 52.

⁴⁹ Srov. BECCARIA, *op. cit.*, s. 30.

3. Kanonický trestní proces

Kanonické trestní řízení převzalo z římského práva zásady dokazování, které směřovaly k prokázání skutečného stavu věcí. Dokazování v kanonickém procesu bylo založeno na zásadě volného hodnocení důkazů a doznání obviněného proto nebylo považováno za úplný důkaz viny. Za věrohodné doznání obviněného se považovalo pouze doznání dobrovolné. Z římského práva původně nebyl přejat institut tortury, který nalezl své místo až od 13. století ve zvláštním řízení proti kacířům.⁵⁰

Kanonické právo se k zásadě presumpce nevinyl hlásilo. S ohledem na presumpci nevinyl bylo například v Paříži stanoveno, že v příkazu k zatčení nesmí být obviněný označen jako pachatel. Rovněž platilo, že k zatčení muselo dojít ve vhodnou dobu a na vhodném místě tak, aby byl minimalizován zásah do práv podezřelého v očích veřejnosti. I po zatčení měl obviněný zachována všechna svá majetková práva.⁵¹

Nejblíže k formulaci presumpce nevinyl se zdá být papežské nařízení publikované jako pravidlo 23 ve sbírce 88 pravidel papeže Bonifáce VIII. (tzv. *Regulae iuris*) roku 1298 (která se později roku 1580 stala součástí kodifikace církevního práva zvané *Codex iuris canonici*). Podle tohoto pravidla „bez viny nemá být nikdo trestán“.⁵² Z presumpce nevinyl však existovaly výjimky. Pravidlo 8 uvedené sbírky 88 pravidel papeže Bonifáce VIII. znělo: „Předpokládá se, že jednou špatný je špatný vždycky“,⁵³ v čemž lze spatřit odklon od římskoprávní zásady *praesumptio boni viri*.

Kanonické trestní řízení sice původně vycházelo z trestního řízení římského, postaveného na soukromé žalobě, takové řízení se však stalo nedostatečným. Církev, jejímž úkolem bylo vyhlazení hříchu (a zločinu), se nemohla spoléhat na to, že se pro každý případ najde soukromý žalobce. Tomu, kdo by žaloval a neunesl důkazní břemeno, navíc hrozil trest. Z těchto příčin se postupně vytvořila nová forma trestního řízení – řízení inkviziční.⁵⁴ Obviněný se stal pouhým objektem trestního procesu, měl povinnost vypovídat pravdivě a jeho výpověď mohla být vynucena různými formami, z nichž nejodpudivější byla tortura.⁵⁵ Doznání obviněného dosažené na mučidlech nahrazovalo jiné důkazy, zejména svědecké výpovědi, šlo o důkaz absolutní a bylo považováno za „korunu důkazů“. Tak se v trestním řízení začaly projevat prvky formální důkazní teorie.⁵⁶

4. Inkviziční proces

Přijetím hrdelního řádu Karla V. roku 1532 byl v německých zemích dosavadní obžalovací proces zcela zatlačen inkvizičními prvky. Hrdelní řád Karla V. sice stanovil mnohá omezení užití tortury, ale přiznání považoval za nejspolehlivější důkazní prostředek. V praxi

⁵⁰ STORCH, *op. cit.*, s. 56.

⁵¹ QUINTARD-MORENAS, *op. cit.*, s. 115 a násl.

⁵² BARTOŠEK – ZPĚVÁK, *op. cit.*, s. 393.

⁵³ HRDINA, I. A. – SZABO, M. *Teorie kanonického práva*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, s. 396.

⁵⁴ STORCH, *op. cit.*, s. 53.

⁵⁵ MUSIL, J. Zákaz donucování k sebeobviňování (nemo tenetur se ipsum accusare). *Ministerstvo vnitra České republiky*. 2009. [online]. Dostupné na: <<https://www.mvcr.cz/gdpr/docDetail.aspx?docid=21404188&doctype=ART>>. [cit. 15. 01. 2022].

⁵⁶ ROMŽA, S. Formálně versus materiálně hodnocení důkazů. In: JELÍNEK, J. a kol. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 201.

však stanovená omezení tortury nebyla respektována, neboť tortura byla nejpohodlnějším nástrojem k dosažení potřebného přiznání. Útrpné právo bylo ve všech německých zemích plně zrušeno až na počátku 19. století. Významný podíl na tom měly zejména myšlenky Beccariovy. Přiznání však i nadále zastávalo mezi jinými důkazními prostředky výsadní postavení.⁵⁷

Ve výkladu o německém trestním právu v první čtvrtině 19. století, tedy v období po zrušení tortury, se F. Storch poprvé zabýval prohřešky proti presumpci nevinny (ač tento pojem sám nepoužíval), a to v souvislosti s legální důkazní teorií, která ovládala tehdejší trestní řízení. S tou souvisela skutečnost, že vedle rozsudku odsuzujícího a osvobozujícího existovala další forma rozsudku pro případy, kdy vina obviněného nebyla ani zcela prokázána, ale ani zcela vyvrácena. Jednalo se o tzv. propuštění z instance (*absolutio ab instantia*, *Lossprechung von der Instanz*). I tato forma však dovolovala potrestání obviněného, což F. Storch považoval za největší prohřešek proti zásadě, že trest může být uložen jen tomu, jehož vina byla úplně prokázána.⁵⁸ Podle F. Storch se tedy jinými slovy jednalo o prohřešek proti presumpci nevinny. J. Mulák dokonce uvádí, že v inkvizičním řízení se uplatňovala presumpce viny, neboť obviněný byl považován za vinného do doby, než byla prokázána jeho nevinna.⁵⁹ Také D. Císařová píše, že orgány trestního řízení považovaly obviněného za vinného, dokud nebyl prokázán opak,⁶⁰ povinnost dokazovat nevinu zatěžovala obžalovaného a nevyvrácené podezření stačilo k jeho odsouzení.⁶¹ Michel Foucault uvádí, že ve středověkém inkvizičním procesu nebyla vina na základě důkazů shledána až v okamžiku, kdy byly všechny důkazy na konci řízení propojeny, ale každý jednotlivý důkaz činil obviněného částečně vinným. Systém dokazování byl postaven na principu plynulého stupňování a určitý stupeň viny předurčoval určitý stupeň trestu.⁶² Lze tedy konstatovat, že ve středověkém inkvizičním procesu se uplatnila presumpce viny, neboť vina nemusela být prokázána úplně a bezpečně a podezřelý zasluhoval trest už jen pro pouhé podezření.

V rakouských zemích se trestní řízení vyvíjelo obdobně jako v zemích německých, zejména ve vztahu k užívání a pozdějšímu zrušení tortury. Rovněž ve Francii před revolučním rokem 1789 bylo trestní řízení postaveno na zásadách inkvizičních. Obviněný byl tajně vyslýchán ve vazbě a mohl být podroben tortuře, neboť přiznání bylo považováno za korunu důkazů. Řízení rovněž mohlo skončit jak osvobozujícím či odsuzujícím rozsudkem, tak propuštěním z instance (dle pravidla *plus amplement informé*⁶³), čímž se velmi podobalo inkvizičnímu trestnímu řízení v zemích německých. Německé země počaly

⁵⁷ STORCH, *op. cit.*, s. 60 a násl.

⁵⁸ Tamtéž, s. 63.

⁵⁹ MULÁK, *op. cit.*, s. 200.

⁶⁰ CÍSAŘOVÁ, Princip presumpce nevinny, s. 134.

⁶¹ CÍSAŘOVÁ, D. Presumpce nevinny jako základní zásada trestního řízení v demokratickém státě (úvahy a podněty pro rekodifikaci). *Trestní právo*, 1998, č. 4, s. 2.

⁶² FOUCAULT, M. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000, s. 80.

⁶³ Volně přeloženo jako „až do úplnějšího vyšetření“ (*jusqu'à plus ample informé*). „Například ve Francii, v souladu s pravidlem *plus amplement informé*, mělo při nedostatku pozitivních důkazů o nevině obžalovaného osvobození pomíjivý charakter a mohlo být kdykoliv zvráceno novými usvědčujícími důkazy.“ Viz nesouhlasné stanovisko soudce Pinta De Albuquerque k rozsudku ESLP ze dne 15. 11. 2016 ve věci A a B proti Norsku ke stížnostem č. 24130/11 a 29758/11.

po roce 1848 recipovat francouzské trestní právo procesní, které zavrholo inkviziční proces již na konci 18. století a po vzoru anglickém se řídilo zásadou obžalovací a zásadou volného hodnocení důkazů.⁶⁴

5. Presumpce neviný v Anglii

Kontinentální Evropa již před rokem 1789 vzhlížela k trestnímu procesu anglickému, což dokládá Voltairův komentář k dílu C. Beccarii: „V Anglii prosté uvěznění, které se stalo bezdůvodně, musí býti odškodněno úředníkem, který je nařídil; avšak ve Francii neviný, který byl uvězněn do tmavého vězení, který byl podroben tortuře, nemá žádné naděje, žádný nárok na náhradu škody proti nikomu; jest navždy zneuctěn ve společnosti.“⁶⁵

Podobně jako na kontinentu před nástupem kanonického procesu, i v raně středověké Anglii probíhalo trestní řízení za pomoci ordálů. Ty byly pouhou šancí pro obviněného očistit se od obvinění, při čemž se spoléhal na zásah shůry. I v Anglii se tak v této době uplatnila presumpce viny. Jakmile došlo k obvinění, bylo na obviněném, aby prokázal svou nevinu.⁶⁶ I když tyto praktiky byly opuštěny ve 13. století,⁶⁷ anglické trestní řízení bylo nadále vedeno na základě soukromé obžaloby a veřejná ústní jednání konaly porotní soudy. Právě zachování institutu soukromé obžaloby znamenalo zcela odlišný typ trestního řízení. V Anglii, ležící mimo kontinentální Evropu, se tak inkviziční typ trestního řízení neujal ani v době, kdy na kontinentu zcela převládl. Součástí anglického trestního řízení nebyla vždy přípravná fáze. Strany si byly před soudem zcela rovny, obhajoba obžalovaného nebyla ničím omezována. Obžalovaný nesměl být jakkoliv nucen k vlastnímu přiznání, nemohl být proti své vůli ani vyslýchán. V souladu se zásadou, že nikdo nesmí být nucen předložit důkazy proti sobě samému, byla tortura zcela vyloučena. Soudce poučoval obžalovaného o tom, že nemusí vypovídat, ale cokoliv řekne, může být použito proti němu.⁶⁸

Z tohoto výkladu je patrné, o kolik více se anglický typ trestního řízení podobal trestnímu řízení, jak je upraveno v našem platném právním řádu. Zásady, na nichž anglické trestní řízení spočívalo už v době, kdy na kontinentě panovalo řízení inkviziční, jsme přejali a platí dodnes.

O pravděpodobně vůbec první formulaci presumpce neviný se hovoří v souvislosti s historickým anglickým dokumentem Magna Charta Libertatum z roku 1215,⁶⁹ který obsahoval mnoho záruk daných panovníkem šlechtě. Článek 39 této Velké listiny práv zněl: „Žádný svobodný muž nebude zatčen nebo uvězněn nebo zbaven majetku nebo zbaven cíti nebo vyhnán nebo vyhoštěn nebo jakkoliv jinak poškozen, ani ho nebudeme pronásledovat nebo proti němu nikoho posílat, než na základě zákonného rozsudku vydaného osobami jemu na roveň postavenými nebo na základě zemského práva.“⁷⁰ Tento článek je

⁶⁴ STORCH, *op. cit.*, s. 80 a násl.

⁶⁵ BECCARIA, *op. cit.*, s. 19.

⁶⁶ PECK, M. Shall the Legal Presumption of Innocence Be Regarded, by the Jury, as Evidence? *Virginia Law Review*, 1910, Vol. 16, No. 5, s. 343.

⁶⁷ GRAY, A. The Presumption of Innocence Under Attack. *New Criminal Law Review*, 2017, Vol. 20, No. 4, s. 597.

⁶⁸ STORCH, *op. cit.*, s. 85 a násl.

⁶⁹ SÝKORA, M. Současnost a budoucnost institutu presumpce neviný v českém právním řádu. *Trestní právo*, 2009, č. 6, s. 24.

⁷⁰ The Magna Carta Project. [online]. Dostupné na: <https://magnacartaresearch.org/read/magna_carta_1215/Clause_39>. [cit. 28. 11. 2021].

psán kazuisticky, což odpovídá době vzniku Velké listiny práv. Presumpce nevinny tu není vyjádřena ve vší obecnosti tak, jak ji známe dnes, je tu však patrná snaha zamezit pokud možno všem případům potenciální újmy na právech osoby, která by nebyla způsobena na základě rozsudku nebo práva. V uvedeném ustanovení mnozí spatřují úplný počátek ochrany práv jednotlivce vůči absolutistickému panovníkovi.⁷¹

Skutečnost, že zásada presumpce nevinny nalezla své uplatnění v Anglii je dána existencí porotních soudů. Původním smyslem presumpce nevinny v angloamerickém právním systému je varovat nezkušené porotce, aby se nenechali zmýlit pouhým podezřením a dohady.⁷² O dlouhé tradici uplatňování presumpce nevinny v angloamerickém právním systému hovoří fakt, že se pro tuto zásadu ujal pojem „zlatá nit“ (*golden thread*): „V síti anglického trestního práva je neustále patrná zlatá nit, kterou je povinnost obžaloby prokázat vinu obviněného [...]. Bez ohledu na povahu obvinění nebo místo konání soudu, princip, že obžaloba musí prokázat vinu obviněného, je součástí anglického *common law* a žádný pokus o jeho okleštění nesmí být přijat.“⁷³

V Anglii byla presumpce nevinny po značnou část dějin chápána jednak jako důkazní pravidlo a jednak jako ochrana proti zacházení s obviněným jako s viníkem před případným odsouzením. V 18. a 19. století byly předmětem diskusí o presumpci nevinny i nově nově články porušující právo být považován za nevinného dosud neodsouzených osob v předsoudním stádiu řízení, stejně jako nevyhovující zacházení s obviněnými ve vazbě.⁷⁴ Na konci 19. století se však v angloamerickém systému začaly objevovat názory, že presumpce nevinny má být užívána pouze jako synonymum pro pravidlo, že vina obviněného musí být prokázána mimo rozumnou pochybnost.⁷⁵ V důsledku toho je presumpce nevinny v angloamerické právní tradici spojována až s řízením před soudem a nemá žádný dopad na vazebně stíhané osoby vyčkávající postavení před soud. Naproti tomu kontinentální Evropa vychází z tradice presumpce nevinny založené Velkou francouzskou revolucí, jejímž cílem bylo upravit zacházení s obviněným v předsoudním stádiu řízení.⁷⁶

6. Presumpce nevinny ve Francii

Výrazné odlišnosti francouzského a anglického práva nedovolovaly Francii přijmout zcela za svou anglickou úpravu trestního řízení. Nejvýznamnějším rozdílem byla neexistence zákona, který by v Anglii jednotně upravoval trestní proces. Proto Francie přebírala jen určité prvky anglického trestního řízení a výsledkem byla úprava kombinující zásady obou systémů. Po roce 1789 se nově zavedený francouzský trestní proces skládal ze dvou fází, a to z přípravného řízení, které bylo postaveno na základech inkvizice, a z řízení před soudem, založeného na zásadě obžalovací, ve kterém však žalobce již neměl proces ve svých rukou a soudce z úřední povinnosti vyhledával důkazy. Z dnešního pohledu bylo

⁷¹ KUKLÍK, J. Čím i dnes Magna Charta oslovuje (nejen) anglosaský svět. In: *epravo.cz*. 27. 8. 2015. [online]. Dostupné na: <<https://www.epravo.cz/top/aktualne/cim-i-dnes-magna-charta-oslovuje-nejen-anglosasky-svet-98820.html>>. [cit. 28. 11. 2021].

⁷² THAYER, *op. cit.*, s. 196.

⁷³ Slova Vikonta Sankeyho ve Sněmovně lordů k případu Woolmington v. DPP [1935] AC 462 (HL). Cit. dle STUMER, *op. cit.*, s. 7.

⁷⁴ QUINTARD-MORENAS, *op. cit.*, s. 141 a násl.

⁷⁵ THAYER, *op. cit.*, s. 191.

⁷⁶ BERMAN, H. The Presumption of Innocence: Another Reply. *The American Journal of Comparative Law*, 1980, Vol. 28, No. 4, s. 615 a násl.

významným nedostatkem to, že vyšetřující soudce byl v přípravném řízení podřízen státnímu zástupci, čímž byl obviněný ve velmi slabém postavení a zcela podroben moci státního zástupce.⁷⁷

Presumpce nevinny se uplatnila jako jeden z revolučních požadavků v boji proti absolutismu.⁷⁸ O vzniku zásady presumpce nevinny, jak ji známe dnes, se hovoří v souvislosti s Velkou francouzskou revolucí, navazující na osvícenské myšlenky 18. století. Zakotvení zásady presumpce nevinny je jen jedním z projevů uznání svobody jednotlivce a lidských práv.⁷⁹ Presumpce nevinny staví na osvíceneckých základech, jako jsou úcta k životu a svoboda člověka, což jsou zároveň předpoklady pro její uplatnění.

Presumpce nevinny byla roku 1789 zakotvena v bodě 9 Deklarace práv člověka a občana takto: „Každý člověk je pokládán za nevinného až do té doby, kdy je prokázána jeho vina; jestliže se pokládá za nezbytné zatknout jej, každá přísnost, která by nebyla nutná k zajištění jeho osoby, má být přísně potlačena.“⁸⁰ První část tohoto ustanovení představuje formulaci zásady presumpce nevinny, jak ji známe dnes. Jeho druhá část je dodatkem směřujícím k úpravě práv zatčených osob a zasazuje presumpci nevinny do historického kontextu, kdy znamenala vymezení se vůči předchozí praxi krutého zacházení s obviněným, jenž byl po zatčení nezřídka podroben tortuře a jiným bezprávím. Tato formulace presumpce nevinny byla navržena poslancem Adrienem Duportem poté, kdy se osobně seznámil s podmínkami ve věznici Bastille a hovořil o barbarském trestání dosud neodsouzených lidí.⁸¹ Zakotvení presumpce nevinny vzešlo z požadavku na zmírnění režimu vazby.⁸²

Francouzská revoluce znamenala konec uplatňování inkvizičního institutu *absolutio ab instantia* a pravidla *plus amplement informé*.⁸³ Díky zásadě presumpce nevinny přestal být konečný osvobozující rozsudek vyhrazen jen pro případy, kdy byla nevinna obviněného prokázána.⁸⁴ Nicméně je třeba dodat, že samotné zakotvení zásady presumpce nevinny v roce 1789 neznamenal pro francouzské trestní řízení okamžitý obrat a nevedlo k uplatnění této zásady co do všech jejích aspektů, například pokud jde o právo obviněného nevypovídat. Ještě v roce 1846 francouzské příručky pro vyšetřování uváděly, že mlčení obviněného umožňuje presumovat vinu.⁸⁵ Navíc pojetí presumpce nevinny po Velké francouzské revoluci bylo ambivalentní, neboť práva z ní vyplývající byla odpírána kontrarevolucionářům. V rozporu s původním záměrem fakticky nedošlo ani ke zlepšení

⁷⁷ STORCH, *op. cit.*, s. 89 a násl.

⁷⁸ Srov. CÍSAŘOVÁ, Presumpce nevinny jako základní zásada trestního řízení v demokratickém státě, s. 2.

⁷⁹ BECCARIA, *op. cit.*, s. VII.

⁸⁰ Bod 9 Deklarace práv člověka a občana. Cit. dle SÝKORA, *op. cit.*, s. 24.

⁸¹ ŠTĚPÁN, J. Minulost a budoucnost evropského trestního řízení (k úvahám o rekodifikaci trestního řádu). In: HENDRYCH, D. a kol. *Právnická fakulta Univerzity Karlovy 1348–1998: jubilejní sborník*. MALÝ, K. (red.). Praha: Právnická fakulta UK, 1998, s. 135.

⁸² HERCZEG, *op. cit.*, s. 133.

⁸³ Nesouhlasné stanovisko soudce Pinta De Albuquerque k rozsudku ESLP ze dne 15. 11. 2016 ve věci A a B proti Norsku ke stížnostem č. 24130/11 a 29758/11; k významu pravidla *plus amplement informé* viz pozn. č. 65.

⁸⁴ KNIGGE, G. On Presuming Innocence. Is Duff's Civic Trust Principle in Line with Current Law, Particularly the European Convention on Human Rights? *Netherlands Journal of Legal Philosophy*, 2013, Vol. 42, No. 2, s. 237.

⁸⁵ ŠTĚPÁN, *op. cit.*, s. 136.

zacházení s vazebně stíhanými osobami. Presumpce nevinny tak představovala spíše teoretický koncept.⁸⁶

Přijetí Deklarace práv člověka a občana lze charakterizovat především jako výsledek snahy vymanit se z despotického poddanství. Podobné poměry jako ve Francii panovaly v 18. století téměř v celé Evropě. Proto záhy došlo k systémovým reformám i v dalších evropských státech, zejména pokud jde o úpravu trestního práva pod vlivem myšlenek francouzské revoluce.⁸⁷

7. Presumpce nevinny v rakouských zemích

V rakouských zemích došlo trestním řádem z roku 1850 k úpravě trestního řízení ve prospěch zásady obžalovací po vzoru francouzském, ale trestní řád z roku 1853 se navrátil k původním zásadám trestního řízení. Až Glaserův trestní řád z roku 1873⁸⁸ již zcela spočíval na zásadě obžalovací a zásadě volného hodnocení důkazů.⁸⁹ Není však jednoznačné, zda Glaserův trestní řád spočíval rovněž na zásadě presumpce nevinny či zda alespoň tehdejší právní teorie presumpci nevinny znala a uznávala jako platnou. Ve Storchově díle Řízení trestní rakouské z roku 1887 se nenachází samostatná kapitola, která by se věnovala zásadě presumpce nevinny, ani samotný termín presumpce nevinny F. Storch nepoužíval. Zmiňoval však pravidlo *in dubio mitius*, k němuž vysvětloval, že „obžalovaný, nebyl-li proveden úplný důkaz jeho viny, musí být osvobozen“.⁹⁰ Procesní pravidlo *in dubio mitius*, neboli „v pochybnostech mírněji“, má totožný význam jako pravidlo *in dubio pro reo*.⁹¹ V trestním řádu z roku 1873 se zmíněné pravidlo uplatnilo prostřednictvím § 259: „Obžalovaný budiž rozsudkem soudním obžaloby zproštěn [...] když soud shledá, že [...] skutek zběhlý není na jisto postaven, aneb že není prokázáno, že obžalovaný spáchal skutek za vinu mu kladený [...]“.⁹² Lze si všimnout podobnosti mezi právě citovanou normou a § 226 dnes platného trestního řádu.

Glaserův trestní řád z roku 1873 obsahoval i pravidlo *nemo tenetur se ipsum accusare* úzce spojené se zásadou presumpce nevinny, neboť zapovídal jakékoliv donucení obviněného k přiznání. Ustanovení § 202 stanovilo, že „není dovoleno, obviněnému ani ničeho připovídati ani křivě předstírat, ani mu hroziti, ani prostředků donucovacích užívati k tomu konci, aby přiveden byl k přiznání nebo aby něco jiného určitého pověděl“. Rovněž bylo výslovně zachováno právo obviněného mlčet, neboť podle § 245 platilo, že „obžalovaný nemůže k tomu přidržován býti, aby na otázky jemu dané odpovídal“. Z pohledu presumpce nevinny je také podstatné, že ani doznání obviněného do určité míry nezbavovalo soud povinnosti doznání ověřit provedením dalších důkazů, a to podle § 206: „Tím, že obviněný činí vyznání, není soudce vyšetřující prost povinnosti, by povahu skutku, pokud možná, vyhledal. Jestli vyznání úplné, a potvrzuje-li se tím, co přípravným vyšetřováním přišlo na

⁸⁶ QUINTARD-MORENAS, *op. cit.*, s. 134 a násled.

⁸⁷ BECCARIA, *op. cit.*, s. VIII-IX.

⁸⁸ Zákon č. 119/1873 ř. z. ze dne 23. 5. 1873, jímž se zavádí nový řád soudu trestního.

⁸⁹ STORCH, *op. cit.*, s. 99.

⁹⁰ Tamtéž, s. 306.

⁹¹ Viz SOLNAŘ, V. a kol. *Československé trestní řízení*. Praha: Orbis, 1963, s. 129; KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 217.

⁹² § 259 zákona č. 119/1873 ř. z. ze dne 23. 5. 1873, jímž se zavádí nový řád soudu trestního, ve vyhlášeném znění.

jevo, tedy záleží na zvláštních návrzích žalobníkových, má-li se vyhledávání vésti dále.“ Glaserův trestní řád tedy obsahoval mnoho záruk daných obviněnému v průběhu trestního procesu, které vyplývají z principu presumpce nevinny. I když neobsahoval jeho výslovnou formulaci, tento princip se uplatnil. Glaserův trestní řád na území České republiky platil s jistými změnami až do roku 1950.

8. Presumpce nevinny v Československu

V našem právním řádu byla presumpce nevinny poprvé výslovně upravena až v 50. letech minulého století, ač se to zdá překvapivé, neboť soudní procesy z tohoto období bývají vnímány jako ty, v nichž byla práva obviněných nejvíce porušována. Byla to ale právě zkušenost nabytá v první polovině 50. let minulého století, z níž vzešel požadavek výslovného zakotvení základních zásad trestního řízení v zákoně.⁹³ Presumpce nevinny se jako procesní zásada prosadila v 50. letech 20. století nejen u nás, ale v celé kontinentální Evropě, a to v důsledku přijetí Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, která zakotvila zásadu presumpce nevinny v čl. 6 odst. 2.⁹⁴ Z dobové literatury je patrné, že socialistické zákonodárství považovalo výslovné zakotvení presumpce nevinny do právního řádu za svou chloubu a vymezovalo se jím vůči buržoazním právním systémům, v nichž údajně fakticky platila presumpce viny.⁹⁵ V praxi však presumpce nevinny nebyla dodržována v případech politicky nevyhovujících osob.⁹⁶

První výslovnou formulaci zásady presumpce nevinny v našem právním řádu nalzáme v zákoně č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním. Jeho § 2 odst. 6 zněl: „Dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na osobu, proti které se vede trestní řízení, hledět jako by byla vinna.“ Tato formulace se shoduje s formulací presumpce nevinny v dnes platném trestním řádu, až na označení pojmem „osoba“, zatímco dnes platný trestní řád hovoří o „tom, proti němuž se vede trestní řízení“.⁹⁷ Výslovné zakotvení presumpce nevinny v zákoně vycházelo z požadavku II. celostátní konference Komunistické strany Československa „zajistit v trestním řízení dodržování zásady, že o obviněném je předpokládáno, že se trestného činu nedopustil, dokud není jeho vina prokázána výsledky trestního řízení“, přičemž presumpce nevinny měla být promítnuta do všech stádií trestního procesu.⁹⁸

Obdobně zákonodárce tuto zásadu zakotvil později pro řízení před místními lidovými soudy v zákoně č. 38/1961 Sb., o místních lidových soudech, který v § 32 odst. 1 stanovil: „Dojde-li místní lidový soud k závěru, že nelze prokázat, že se občan provinění nebo trestného činu dopustil, vynese rozhodnutí zprošťující.“ Dobová literatura uvádí, že v řízení před místními lidovými soudy zásada presumpce nevinny platila stejně jako

⁹³ FENYK – CÍSAŘOVÁ – GRIVNA a kol, *op. cit.*, s. 93.

⁹⁴ ŠTĚPÁN, *op. cit.*, s. 135.

⁹⁵ Srov. např. LACHOUT, V. Některé otázky dalšího vývoje trestního procesu. *Právník*, 1960, roč. 99, č. 4, s. 297 a násl.; SOLNAŘ, *op. cit.*, s. 52.

⁹⁶ VOZÁR, J. Právne aspekty prezumpcie nevinny. *Justičná revue*, 1997, č. 6–7, s. 54.

⁹⁷ SÝKORA, *op. cit.*, s. 22.

⁹⁸ LACHOUT, *op. cit.*, s. 296 a násl.

v trestním řízení, jen byla v § 32 odst. 1 zákona o místních lidových soudech vyjádřena neúplně a nepřímě.⁹⁹

Dne 1. 1. 1962 nabyl účinnosti zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním,¹⁰⁰ který upravoval presumpci nevinny ve svém § 2 odst. 2: „Dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen.“ Toto ustanovení zůstalo v nezměněné podobě platné a účinné dodnes.¹⁰¹

Je pravděpodobné, že tato situace se brzy změní, neboť v současné době probíhají práce na nové zákonné úpravě trestního řízení. Po dlouhou dobu odborníci diskutovali o tom, zda vůbec do připravovaného předpisu zařadit základní zásady, popř. do které části.¹⁰² Diskuse nakonec dospěly k závěru, že základní zásady trestního řízení budou zakotveny v úvodu trestního řádu. V aktuálním znění připravovaného nového trestního řádu je navrhováno sjednocení zákonného vyjádření presumpce nevinny s textem čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.¹⁰³

9. Závěr

Zkoumání historického vývoje presumpce nevinny ukázalo, že kořeny presumpce nevinny lze hledat již ve starověku, především v římském právu. Ve středověkém inkvizičním řízení byla tato zásada potlačena, aby byla pro kontinentální Evropu později znovu objevena v důsledku inspirace anglickým trestním procesem a zakotvena zejména ve francouzské Deklaraci práv člověka občana z roku 1789, odkud se rozšířila dál. Na území Československa došlo k jejímu prvnímu výslovnému zakotvení překvapivě v 50. letech minulého století, která jsou spojována s popíráním práv politicky nevyhovujících osob.

Presumpce nevinny bývá považována za jednu z nejdůležitějších a nejstarších právních zásad. Souhlasím s názorem C.-F. Stuckenberga, že nebýt této zásady, z trestního procesu by se stal pouhý rituál.¹⁰⁴ Je proto vhodné si tuto zásadu neustále připomínat. Vzhledem k aktuálnímu průběhu prací na připravovaném novém trestním řádu, v němž má dojít ke změně zákonné formulace presumpce nevinny, jde o problematiku aktuální. Jsem proto přesvědčen, že téma presumpce nevinny bude předmětem řady dalších odborných prací.

⁹⁹ TOLAR, J. – PŘENOSIL, G. – LAKATOŠ, M. *Místní lidové soudy*. Praha: Československá akademie věd, 1965, s. 132.

¹⁰⁰ § 392 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve vyhlášeném znění.

¹⁰¹ V současnosti je presumpce nevinny výslovně, ale odlišně, zakotvena mimo jiné též v čl. v čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod: „Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena.“

¹⁰² Srov. např. SÝKORA, *op. cit.*, s. 25 a násl.; JELÍNEK, J. Dokazování z hlediska budoucí právní úpravy českého trestního řádu. In: JELÍNEK, J. a kol. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 16.

¹⁰³ Rekodifikace trestního práva procesního. *Justice.cz*. 14. 10. 2022. [online]. Dostupné na: <<https://justice.cz/web/msp/rekodifikace-trestniho-prava-procesniho>>. [cit. 5. 11. 2022].

¹⁰⁴ Srov. STUCKENBERG, Who is Presumed Innocent of What by Whom, s. 312.